

РЕЦЕНЗІЇ

Сухомлинов О. М.,
доктор філологічних наук,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

ПРО ЛІТЕРАТУРНУ ПОЛЬСЬКОМОВНУ САРМАТІЮ XVII СТ.

Рецензія на монографію Сухарєвої С. В. “Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.” (Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 370 с.).

Для сучасного читача, інтелектуала, науковця питання духовної сарматії залишається відкритим з огляду на велику кількість недовомок, тим паче, якщо йдеться про сарматію літературну. У межах давньої Речі Посполитої зосереджувалося декілька слов'янських народів, завдяки чому ідея сарматизму протягом століть набула значного поширення, тож ввела у коло пошуків сарматського ідеалу практично всю державну еліту, незважаючи на її релігійну чи національну приналежність. Звідси виник стереотип польського сармата-воїна, захисника державних кордонів та королівських інтересів, зодягненого в орієнтальні шати, задивленого у бік Кресів і наскрізь проникнутого романтизмом. Однак ця стереотипна картина світу, що дійшла до наших днів, дає лише приблизне уявлення про світ ідей та образів у давній літературі, зокрема її польськомовному варіанті. Вивченню цієї ідейної спрямованості та структурної співзалежності давніх польськомовних прозових творів з суспільним аспектом присвячена монографія Сухарєвої С. В. “Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.”.

У новому виданні дослідниця зробила успішну спробу у межах одного століття, позначеного знаменом барокової культури, презентувати власне сарматський та сарматсько-роксолянський стиль, які водночас різнилися і мали багато спільного, як і барокова символіка досліджуваної доби.

На початку варто засигналізувати той факт, що праця Сухарєвої С. В. написана у рамках двох споріднених дисциплін – української та польської літератур. Двовекторність літературознавчого дослідження на тему польськомовних письмен Середньовіччя наклала відбиток на всі складові монографії. Цій теоретичній основі підпорядкована назва книги, основний виклад, бібліографічні джерела, вступ і висновки, що надає їй цілісного характеру, добре продуманого у змістовому та структурному плані. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що авторська концепція дуже вдала і не викликає ніяких заперечень.

Дещо новою термінологічною базою для читачів залишається біблійна герменевтика, якій Сухарєва С. В. присвятила один із підпунктів першого розділу “Риторика на службі польськомовного прозового письменства XVII ст.: поміж Сходом і Заходом”. На нашу думку, цей аспект, з огляду на його неповне висвітлення у сучасному вітчизняному науковому середовищі, міг би зайняти у монографії дещо більше місця, однак авторка вирішила інакше. Певною мірою можемо її зрозуміти, оскільки теоретичні підстави біблійної герменевтики вона розкрила у кандидатській дисертації, яка була захищена в 2005 році на базі українських

прозових стародруків, написаних польською мовою на початку XVII ст. і стосувалася власне біблійної інтерпретації. Тож усім, хто вперше відкриває для себе методологію герменевтичних принципів застосування Біблії в літературі, пропонуємо звернутися до попереднього наукового доробку шановної авторки, зокрема її монографії “Біблійний вимір української польськомовної прози поберестьейської доби”. Тим не менше, у новому монографічному опрацюванні дослідниця не применшує цінності праць Зоряни Лановик, Нортропа Фрая, Юрія Коваліва та інших вчених, які внесли значний вклад у вивчення біблійної герменевтики як одного з методів наукового дослідження літератури.

Нова монографія Світлани Сухаревої теоретично обґрунтована з огляду на дві важливі парадигми польськомовних прозових праць. Йдеться про український та польський варіанти досліджуваного текстового масиву, між якими важко провести чітку межу, тож дослідниця не має цього на меті, а лише загалом визначає особливості сарматських та роксолянських джерел, не вдаючись до радикальної переконаності та однозначності. Основним методологічним підґрунтям у монографії Сухаревої С. В. став риторичний інструментарій, завдяки якому виокремлено художні характеристики пропонованих до розгляду творів. На нашу думку, ця літературознавча обережність, зважена неквапливість у представленні предмету дослідження похвальна, як і пошуки жанрової рівноваги у другому розділі праці, оскільки йдеться про українсько-польське пограниччя, де літературний конгломерат затирав межі, об'єднував різні національні ідеї, слугував важливим чинником релігійної окциденталізації суспільства, в якому слов'ян не ділили на “своїх” і “чужих”. Цей стиль і тип рефлексій свідчить про дослідницьку зрілість авторки монографії, яка відбулася як науковець.

Другий розділ праці (“Генологічні особливості польськомовної прози XVII століття: польська та українська парадигми”) містить жанрову класифікацію польськомовної прози XVII ст. із репрезентацією прерогатив розвитку того чи іншого жанру в художньому плані. Історіографічне тло дозволяє розглядати прозовий текстовий масив як тематичний і стилістичний конгломерат, в якому тісно переплетені власне літературні та позалітературні елементи.

Сухарева С. В. проаналізувала низку показових польськомовних творів польсько-українського пограниччя ранньої та зрілої барокової епохи, серед яких: антиунійна та унійна польськомовна проза Мелетія Смотрицького, епістологічний доробок Іпатія Потія у дискурсивній єдності з листами Мелетія Пігаса, Костянтина Острозького, Клірика з Острога, польськомовна літературна діяльність Петра Скарги, Іпатія Потія, Марціна Броневського, Андрія Мужилівського, Йоахима Мороховського, Лева Кревзи-Ревуського, Захарії Копистенського, Касіяна Саковича, Петра Могили, Міхала Ціховича, Теофіла Рутки, Бонавентури Чарлінського, Йоаникія Галятовського, Шимона Старовольського, а також мемуаристику Яна Хризостома Паска та ін., що дозволяє дослідити майже увесь спектр найважливіших жанрових моделей прози пограниччя, представлених у польській та українській польськомовній літературі XVII ст. Дослідниця звертається не лише до творів відомих письменників, але й сягає польськомовних текстів менш досліджених

письменників добарокової та барокової доби, що значно розширює горизонти літературознавчих пограничних досліджень і дозволяє розглядати польськомовний прозовий масив у контексті загального літературного процесу XVII ст.

У третьому, найоб'ємнішому розділі праці Світлани Сухаревої “Сарматські польськомовні прозаїки: духовні лицарі полемічної епохи” виокремлено українську парадигму польськомовної прози XVII ст. в інтертекстуальній взаємопов'язаності трьох полемічних масивів – поберестейського, антитурецького і антитринітарного.

Дух сарматизму, колись характерний для польської великодержавної культури, та власне роксоланського сарматизму, просякненого ідеями козаччини, визволення, духовного становлення нації, в новітній історії набирає рис модифікації, тож історія його розвитку у давнину, зокрема в художній літературі не втрачає своєї значимості. Авторка монографії свідомо підійшла до цього моменту актуалізації давнього письменства, виділивши в ньому сарматські образи та мотиви, детально охарактеризувавши український спектр проблем.

Деякі аспекти наукової праці, такі як періодизація бароко, приналежність до художнього пласту маловідомих польськомовних мемуарів, проповідей чи літописних праць, залишаються дискусійними, що не применшує якості та вартості монографії Сухаревої С. В., а лише спонукає до здійснення нових медієвістичних опрацювань, в яких ці аспекти будуть обговорені детальніше.

Монографія Сухаревої С. В. “Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.” призначена для науковців, викладачів, аспірантів, студентів філологічних факультетів. Праця слугує цінним матеріалом для викладання давньої польської літератури і вивчення полоністичного матеріалу в українському письменстві зокрема.